

הלכות יום הכפורים סימן תריח

אינו אומר כלום ורופא אחד אומר צריך ושנים אומרים אינו צריך, אין מאכילין אותו: ד"אם שנים אומרים צריך, אפילו מאה אומרים אינו צריך, ואפילו החולה אומר עמהם שאינו צריך, מאכילים אותו (יא) מאחר ששנים אומרים צריך: הגה והוא הדין (*). אם החולה ורופא אחד עמו אומרים צריך, (יב) אף-על-פי שפאה רופאים אומרים אינו צריך מאכילין אותו (טו), ולא תלשנן דהחולה אומר צריך משום דמאמרין לרופא זה ושומר צריך (כ"ב בשם מהרי"א): ה"אם החולה אומר איני צריך (יג) והרופא (ד) מספק, (יד) מאכילין אותו; ו'אכל אם הרופא אומר אינו צריך והחולה אומר (ו) איני יודע, (טו) אין מאכילין אותו: ו'אם הרופא אומר שאינו מכיר את החלי, הרי הוא פאדס דעלמא ואין דכריו מעלין ולא מורידין: אם נחלש הרבה עד שגארה לרב בני-אדם שאצלו שהוא מספן אם לא יאכל, (טז) מאכילין אותו (א"ו הארוך): ז' [*] *לשמןאכילין את העבירות או את החולה עצמו פמה היא כדי שישלגנו לצד אחד וינראה שלא יצטרף לשעור, הלכך מאכילין אותו (יח) *כשני שלישי ביצה בניגוד, (יט) וישוהו (כ) כדי אכילת ארבע ביצים. והשתיה (כא) יבדקו בחולה עצמו פמה היא כדי שישלגנו לצד אחד וינראה *כמלא לגמיו: ח' וישקוהו פחות מאותו שעור, וישוהו בין שתיה לשתיה (כב) כדי אכילת ארבע ביצים, ולפחות ישוהו בין שתיה לשתיה (גכ) כדי שעור שתיה רביעית. *ויאם אמרהו שאין השעורים הללו מספיקים לו (כד) או שהחולה אומר כן או שנסתפקו בדבר, מאכילים ומשקים אותו (ו) כל-צרכו

ח שם במקרא (הא דלעיל סעיף א מרי עליקא רופא בנהו דאמרין שפיר לב יודע מרת נפש, בית-חוק) ט וירשלימי בשם רבי יוחנן ובבבא הר"ש והר"ן והב"ח הפוד י שם בשם הרמב"ן כ רבנו יצחק ל הר"א"ש שם מתא דכריתות י"ג מ הר"ן ש שם ט שם ט שם וכן כתבו הר"א"ש שם והסוד

שערי תשובה

[*] כשמןאכילין כו' כשני שלישי ביצה כו'. וכתב בנודע-ביתחוק מהח"ח חלק אר"ח סימן לו וסימן לח שנקם אחד קמב פלפול בענין השעורים וחולק בקצת דברים על גודלי הראשונים, ונתאון ו'ל הסביר לו פנים שדברי הראשונים חיים וקיימים וכתב לו חובתה מגלה שלא יוסיף עוד לסור דברי הפדמונים ויחליף צליהם, הלכא שנקמה לטוב דבריהם, ובקמס שם חולקים וכן נשת' להקדע, שנותנין לפניו מאכל ואומרים לו י"ח הוא ואם יאכל הרשות בידו, וכן ביולדת אחר ג' תוף שכחה. וט"ז קמב: וניל דצ"ל לו אם אשה יודע שיש לק סנהה תאכל

באור הלכה

אפלו בנגד מאה. ולא העסקתי דכריו במשנה ביררה, פי הרבה אחרונים נהא"ר ונהרש"ש ומטה-אפרים ומאמר-מרדכי'ן חולקין עליו: * כשמןאכילין את העבירות. הניו שהריתיה מאלו ונשפנו פניה, וכדלעיל בסימן תריז סעיף ב, והוא הדין לכל אדם שהרית מאלו ונשפנו פניה, וכן לילדת⁽⁴¹⁾ תוף שלשה כשמןאכילת איני צריכה לאכל, ואם לא אמרה איני צריכה מאכילין אותה בדרך ואין צריך לחלק פחות משעור, כן קמב בהגהות הגאון רבי ברוך פריינקיל. והג"ר"ז מחזיר בנה⁽⁴²⁾: * כמלא לגמיו⁽⁴³⁾. עין לעיל בסימן תריב במשנה ביררה סעיף-קטן כג וכד⁽⁴⁴⁾: * ויאם אמרהו וכו'. עין בשתוכת בנין-ציון סימן לז, בדבל אכילה ואכילה אף אם התר לו לאכל פעם אחת יותר משעור, מכל מקום על אכילה השניה אם היה די לו בפחות משעור והוא יאכל בשעור חב ברת⁽⁴⁷⁾, לכן צריך לשער בכל אכילה ואכילה⁽⁴⁸⁾ אם די לו בפחות, וקשה מאד לשער כן וצריך להו זריות ובקיאיות, עין שם [פ"ח]:

באר היטב

באם אחד מפלג בתקמה מאכילין בשבילו אפלו בנגד שנים: (ה) מספק, פי שפכיר החלי אלא מספק אם יודע, ט"ז: (ו) איני יודע. דאינו יודע של חולה לאו כלום הוא, ודרכן של חולים אינם יודעים ובקיאים בחלי שלהם, כ"כ ב"י בשם רמב"ן. ונראה מזה אם החולה רופא ומכין, מפילא הוי איני יודע שלו כאלו אמר רופא אחר, ט"ז: (ז) כל-צרכו. והב"ח קמב דנהגין אחר ג' תוף שכחה. וט"ז קמב: וניל דצ"ל לו אם אשה יודע שיש לק סנהה תאכל

משנה ביררה

(יד) הוא מפלג בתקמה יותר מאחרים, חוששין לדכריו להאכילו אף שהם רבים נגדו, (טו) אכל אם המפלג אומר אינו צריך ושנים שאין מפלגים אומרים צריך, הולכין אחר רב מנגן ומאכילים אותו: ד' (יא) מאחר ששנים וכו'. רוצה לומר, דתרי קמאה חשיבין, ולא אזלינן בתר רב דעות בסכנת נפשות⁽²⁶⁾: (יב) אף-על-פי שפאה רופאים וכו'. אפלו (טו) הם בקיאים ומפלגים יותר בתקמה מרופא זה, משום דהחולה מסיעו ו'לב יודע מרת נפש: ה' (יג) והרופא מספק. פרוש, שפכיר החלי אלא שמספק אם יודע, דאי לא הכי הוי 'כאנש' דעלמא: (יד) מאכילין אותו. דכרי החולה אין מעלין רק בשאומר צריך אני וכו', וממילא מאכילין אותו מחמת דברי הרופא שמספק, דספקו הוא ספק

נפשות ולהקל: (טז) אין מאכילין אותו. דאינו יודע של חולה איננו מחמת בקיאות דכריו של רופא, (יז) דרב חולים אינם יודעים ובקיאים בחלי שלהם. והיאב שהרופא (יח) הוא מספק ואומר איני יודע, אף שרופא אחר אומר אינו צריך, מאכילין אותו. ונדעת הש"ו, ובה החולה בעצמו הוא רופא והוא מספק ואומר איני יודע, גם כן מאכילין אותו אפלו אם רופא אחר אומר אינו צריך ונאליה רבה מספק על זה, דאפשר שאינו מכין על עצמו בעת מחלתו אף שהוא רופא, עין שם. ונראה דתלוי זה לפי מהות המחלה, אם הוא מחלה של חם שאין דעתו צלולה כל-כך, בודאי יש מקום לדכרי האליה רבה: ו' (טז) מאכילין אותו. אף בלא רופאים, דספק נפשות הוא: ז' (יז) מאכילין אותם מעט מעט⁽²⁷⁾. מגרי שדי להם בנה⁽²⁸⁾ להשקית רעבונם, וכדלקמן בסעיף ח: (יח) כשני שלישי⁽²⁹⁾ וכו'. הוא הדין יותר מעט, רק שלא יהא קרוב לביצה⁽³⁰⁾, דבנה יש חיבא⁽³¹⁾: (יט) וישוהו. רוצה לומר אחר אכילתו, כדי שלא יצטרפו האכילות להדדי⁽³²⁾: (כ) כדי אכילת ארבעה ביצים⁽³³⁾. ואם קשה לו להמתין שעור זה, ימתין על-כל-פנים כדי שעור אכילת שלש ביצים, דלכמה פוסקים בשעור זה הוא גמ"כ הפסק ולא מצטרפי להדדי [מ"א]: (כא) יבדקו בחולה עצמו. רוצה לומר, דלענין שתיה מלא לגמיו צריך לשער בידה ולא בדעלמא⁽³⁴⁾, כדלעיל בסימן תריב. וכתבו האחרונים: יש להחולה לבדק זה מצרכו-י"ם כפור⁽³⁵⁾, דהניו שביניהם לתוף פיו משקין⁽³⁶⁾ ונפליטם לתוף פלי וכן ישער מצרכו-י"ם כפור, וביט על המורה-שעות (נייער) פמה מינוטין הוא שוהא⁽³⁷⁾ בשעור אכילת ארבע ביצים, וכשעור הזה ישקא ביום-הכפורים בין אכילה לאכילה⁽³⁸⁾ וכן בין שתיה לשתיה, וכדלקמן [ועין בהשתוכת חתם-סופר חלק ו סימן טז שכתב שההפסק בין אכילה לאכילה ושתיה היה בשעור ט' מינוטין⁽³⁹⁾], שנה שעור כדי אכילת [כ"ס]. ונע, שבין אכילה לשתיה אין צריך שהות כלל⁽⁴⁰⁾, וכדלעיל בסימן תריב דאכילה ושתיה אין מצטרפין: ז' (כב) כדי אכילת ארבע ביצים. ולפחות ישוהו כדי אכילת שלש ביצים: (גכ) כדי שעור שתיה רביעית⁽⁴⁵⁾. דלכמה פוסקים בשעור זה הוי הקפס דלא יצטרפו להדדי, וכדלעיל בסימן תריב סעיף ט. ועין שם במשנה ביררה⁽⁴⁶⁾: (כד) או שהחולה אומר כן. וכתבו האחרונים דנהגין שפנותנין לפניו

שער הציון

תרגום: 1 שעור 2 דקות. (ד) טור בשם הרמב"ן והובא פאחרונים: (טו) שם בטור בשם הרמב"ן, והעתיקו במחצית-השקל: (טז) מטה-אפרים: (יז) רמב"ן: (יח) משמעות הרמב"ן שהיא בבית-יוסף, וכן משמע מהש"ו וכן קמב הפרי-מנדים. ועין במטה-אפרים שהחליט, דאם שנים אומרים אינו צריך אין ספקו של אחד מוציא מידי שנים, ומצדד עוד שם והוא הדין בשנים מספקים נגד שנים ודאין שאומרים אינו צריך, אין דבריהם כלום, עין שם:

הלכות יום הכפורים סימן תריח

ביאורים ומוספים המשך

לשיעורים, כיון שהיא בתוך שלשה ימים ללידתה. וראה מה שכתבנו במשני'ב (שם).

42) ולהלכה, כתב בשעה"צ לעיל (שם) שנראה להורות כדעת הגר"ב פרנקל, כי אף אם אומרת איני צריכה, הסתפק הא"ר אם צריכה לאכול לשיעורים, וראה מה שכתבנו במשני'ב (שם).

[ביה"ד"ה כמלא לוגמיו]

כמלא לְגִמְיוֹ⁽⁴³⁾ וכו', פְּעִיף־קָטָן כג וְכד⁽⁴⁴⁾.

43) ומה שנקרא 'מלא לוגמיו' אף שאינו ממלא אלא אחת מן הלחיים, כתב במשני'ב לעיל (סי' תריב ס"ק כה) שכשאתח מן הלחיים מלאה ובלולט, נראה כאילו שתי הלחיים מלאות משקה. וכתב השיעורי תורה (סי' ג' הע' לג) שקשה להבין את הציור המציאותי בזה, שהרי אם ממלא רק צד אחד הרי הצד האחר אינו מתמלא, ואיך נראה כאילו שתי הלחיים מלאות משקה. [ויתכן שכונתו כפי שפירשו רבינו אליקים (יומא פ, א ד"ה ויראה) והמאירי (יומא שם ד"ה והשוותה) שהעומד מן הצד ורואה רק את הצד המלא, סבור מתוך כך ששני הצדדים מלאים].

44) שם כתב, שקים להו לחכמים שבשיעור זה של מלא לוגמיו מתיישבת דעתו של אדם והלך ממנו העינוי. וגם קים להו לחכמים שבשונה מאכילה שבה השיעור שווה לכל אדם, לענין שתייה דעתו של אדם מתיישבת רק במלא לוגמיו שלו עצמו.

[משני'ב ס"ק מג]

כְּדִי שְׂעוֹר שְׂתִיית רביעית⁽⁴⁵⁾ וכו', וְעֵינָי שֶׁם בְּמִשְׁנֵה בְּרוּיָה⁽⁴⁶⁾.

45) ושיעור שתיית רביעית, כתב בשעה"צ לעיל (סי' רי ס"ק יא) שמשערים כדרך שתיית בני אדם, שאין דרך לשתות רביעית בבת אחת כי אם בשתי פעמים [שווה היא מידת דרך ארץ, כמבואר בשו"ע לעיל (סי' קע ס"ח)]. ואם הפסיק יותר משיעור זה, אין השתייה מצטרפת. וחישוב שיעור הרביעית לפי מידות זמנינו, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' תפו ס"ק א).

46) שם כתב (סי' לא), שמלשון השו"ע משמע שדעתו שהעיקר כדעת האומרים שהשהייה היא כדי שתיית רביעית, אך הפר"ח והגרא"א כתבו שהעיקר כדעת האומרים שהשהייה היא כדי אכילת פרס.

[ביה"ד"ה ואם]

בְּפָחוֹת מִשְׂעוֹר וְהָא יאֲכֹל בְּשְׂעוֹר חֵיב בְּרַת⁽⁴⁷⁾ וכו', בְּכָל אֲכִילָה וְאֲכִילָה⁽⁴⁸⁾.

47) ובטעם הדבר כתב במשני'ב לעיל (סי' תריו ס"ק ז), שלא אומרים כיון שהותר מקצת היום באכילה הותר כולו, ולכן מי שהותר לו לאכול מחמת שהריח מאכל ונסתכן, אחר שנתיישה דעתו אסור לו לאכול בשאר היום.

דעת הגרש"ז איערבך (ש"ש פ"ב ע"ב ח' ע') שחולה שיש בו סכנה וצריך לאכול, אף אם יכול היה לאכול פחות מכשיעור בכדי אכילת פרס ואכל שיעור שלם, אינו חייב חטאת, כיון שעשה כן לצורך פיקוח נפש, ובפרט לדעת הקרית ספר (פ"י מהל' מאכלות אסורות ח"ט¹⁷) שהחוב לאכול הקל הקל תחילה אינו אלא מדרבנן [וראה מה שתמה עליו בשו"ת מנחת שלמה ח"א סי' ז], וכונת הבה"ל בשם הבנין ציון היא רק כשהיה די לו בכמות של פחות מכשיעור, ולא במקרה שהיה צריך שיעור שלם אלא שהיה יכול לשהות בעתים בכדי אכילת פרס. [וראה שו"ת שואל ומשיב (מהדו"ק ח"א סי' מב) שדן בדין הקל הקל תחילה, אם הוא רק לכתחילה שיאכל את האיסור הקל, אבל בדיעבד אינו עובר גם אם אכל את האיסור החמור, או שעובר איסור גם בדיעבד, ובשו"ת שבט הלוי (ח"ח סי' 57

הוסיף [לענין ברכת המזון], שלאחר שראה את דברי המרחשת שהשיעור הוא בערך 3 דקות, מסתבר כמותו. והחזו"א (או"ח קונטרס השיעורים סי' לט ס"ק יח) דחה גם הוא את הוכחת החתם סופר לשיעורו, אך הוסיף, שהשייה בשיעור של 9 דקות, ואי מספיקה, כיון שכך יצאה ההוראה מפי הגאון החתם סופר, וכן כתב בשיעורין של תורה (שיעורי המצוות אות כט) שכך הורה למעשה. והגרש"ז איערבך הורה (הליכות שלמה יום הכיפורים פ"ה ארחות הלכה הע' 26) שלכתחילה יש להחמיר שהשיעור הוא 9 דקות, אך במידת הצורך יש להקל עד 6 או 5 דקות. והערוך השלחן (סי' ד) כתב שהשיעור הוא 6 או 7 דקות [ולענין ברכה אחרונה (סי' רב ס"ח) כתב שהשיעור הוא 3 או 4 דקות]. והקפ החיים (סי' תריח ס"ק מג וסי' רי ס"ק ח) כתב שהשיעור לענין חולה ביום כיפור הוא 7 דקות לפי שיעור ארבע ביצים או 5 דקות לפי שיעור שלש ביצים, ולמעשה דעתו לענין יום כיפור, שאם אפשר ימתין 9 דקות, ואם אינו יכול, ימתין 7 דקות, וראה עוד שיטות בשיעורי תורה (עמ' רג) ובמידות ושיעורי תורה (עמ' שמז).

ושיעור זה של אכילת פרס משמע כאן שהוא שיעור קבוע של 9 דקות [או פחות לדעת החולקים], עבור כל סוגי המאכלים, וכן כתב החזו"א (שם) ששיעור אכילת פרס הוא לפי שיעור זמן קבוע של ארבע ביצים פת חטים הנאכלת בהסיבה עם לפת, כמבואר בבני (עירובין ד, א) לענין שיעור זמן טומאה בשעכס לבית המנוגע. אמנם, לענין הרחקה מצואת קטן, כתב במשני'ב לעיל (סי' פא ס"ק ג) שכדי אכילת פרס משערים לפי אותו מין מאכל, וכן דעת המנחת חינוך (מצוה שיג אות ה) שצריך לשער בכל מין מאכל בפני עצמו, ובמאכלים קשים יותר שנמשך זמן אכילתם יותר, שיעור אכילת פרס יהיה ארוך משיעור אכילת פרס במאכלים רכים שנאכלים בזמן קצר יותר [והוסיף, שכן כתב המג"א (סי' פא ס"ק ב), ושהפמ"ג (א"א שם) הסתפק בזה והותר בצ"ע], וכן כתב בשו"ת תורת חסד (או"ח סי' לב) ובקצה המטה (ס"ק ח וסי' תריב ס"ק ד).

והאם יש לחלק בשיעור הזמן של כדי אכילת פרס בין סוגי המשקין כגון בין קפה חם לקר, המנחת חינוך (שם) כתב לפי דבריו, שגם בשתיית משקה חם כגון קפה, יש לשער כפי הזמן שלוקח לשתותו, כי מחמת חומו שווה יותר זמן בשתייתו, וצריך שקידה רבה ביום כיפור לשער זמן אכילת פרס בכל מאכל בפני עצמו. וכתב התורת חסד (שם) שאף שיש לחלק בין שני סוגי מאכלים השונים בעצם מהותם זה מזה [כגון שאחד רך ואחד קשה], לבין דבר שרק מחמת חומו משתהה יותר זמן בשתייתו, מי"מ יש להחמיר בחיוב כרת ביום כיפור במשקה חם כפי זמן שהשייה בו. ודעת הגרי"ש אלישיב (ה"ל חג בחג פכ"ב הע' 25) שלא נוהגים להחמיר בזה ולחלק בין משקה חם לקר, וכן משמעות דברי המשני'ב כאן שסתם ולא חילק בין אכילה לשתיה.

40) ובטעם הדבר כתב לעיל (סי' תריב ס"ק ה), שקים להו לחכמים שאין דעתו מתיישבת בכך. והוסיף הגרש"ז איערבך (ש"ש פ"ט פ"ט פ"ז) שכמו כן יכול גם לאכול ולשתות בבת אחת, ואינם מצטרפים. אך הסתפק (שם) לענין מקצת המשקה שנבלע בתוך האוכל שבפיו, האם נחשב שבא להכשיר את האוכל ומצטרף לאוכל, וכמו ציר שעל הדיק שמבואר בשו"ע לעיל (סי' תריב ס"ב) שמצטרף לאוכל, או לא.

[ביה"ד"ה כשמאכילין]

יָכֵן לִיזְדָּת⁽⁴¹⁾ וכו', וְהִגְדִּי מִקְמִיר וְנָהָה⁽⁴²⁾.

41) וכן כתב במשני'ב לעיל (סי' תריו ס"ק י). ובשעה"צ שם (ס"ק יב) כתב שהא"ר הסתפק בדין זה שיתכן שאינה צריכה לאכול

הַלְבוּת יוֹם הַכַּפּוּרִים סִיּוֹן תְּרִיז תְּרִיחַ

המשך מעמוד קודם

ביום כיפור גם בשעת המגפה, כי כבר הוכח מכמה פעמים שהתענו ביום כיפור בשעת המגפה רבבות אנשים ולא אירע להם דבר.

השדי חמד (מערכת יום הכיפורים סי' ג' אות ד) הביא שהדעת תורה (כאן סי' א) כתב בשם מהר"ש מבעלו שהכריזו בשעת המגפה שכל אדם שמרגיש חולשה רבה, ישתה ויאכל כפי הצורך, ומשמע שהורה כן גם ביום כיפור, ולכן המיקל בזה יש לו עמוד גדול לסמוך עליו. והאלף המגן (כאן) ובש"ת אגרות משה (א"ח ח"ג סי' צא) כתבו שגם הגר"י סלנטר התייר לכל בני העיר לאכול בשעת המגפה אף הבריאים, כי עלולים להדבק יותר כאשר שרויים בצום (הגר"ש) איערבך (הליכות שלמה יום הכיפורים פ"ה ארחות הלכה הע' 58) אמר בשם הגר"א לאפ"אי שהגר"ס עצמו לא אכל באותו יום כיפור כלל, וראה ספר מקור ברוך (לבעל התורה תמימה ח"ב פ"א) שהגר"ס עצמו עלה לבימה וקידש ואכל, וכן כתב בני של הגר"י סלנטר הובא בספר תענית המוסר עמ' 160 וראה שם הע' 8.

ומטעם זה שהתירו אכילה לבריא בשעת המגפה מחשש שידבק, לפיכך אפילו חולה שאין בו סכנה צריך לבלוע כדור ואינו יכול לבלוע ללא מים, כתב בשו"ת אגרות משה (שם) שאם עלול לבוא למחלה אחרת שיש בה סכנה, יכול לשתות מים כדי לבלוע, כיון שנחשב לחולה שיש בו סכנה, דעת הגר"ח פ"י שייברג (תורת היולדת פני"ב הע' כז) שאף אם לא יחומר מצבו אם לא יטול את התרופה, מותר לו לשתות מים פחות מכשיעור לצורך התרופה, מפני שחצי שיעור כזה אינו אסור מן התורה, כי אין זה 'אחשביה', שהרי כונתו לרפואה ולא לשתיה, וגם לא שייך בזה 'חזי לאיצטרופי', כי אין דעתו לצרפו כלל. וראה עוד בענין נטילת תרופות ושתית מים לצורך הבליעה לחולה שאין בו סכנה, מה שהבאנו לעיל (סי' תרי"ב סי' טו).

[משנ"ב ס"ק ו]

דספק נפשות להקל (23) וכו', להקחיש יִשְׁרָאֵל (24).

(23) ובטעם הדבר כתב רש"י (יומא פה, ב ד"ה דשמואל), שמי"חי בהם" למדו חכמים שיעשה האדם את המצוות באופן שיחיה בהם כדאי, ולא שיבוא בעשיתן לידי ספק מיתה. וראה להלן (ס"ק יא).

(24) וכתב בשעה"צ (ס"ק טו) שהוא על פי הרמ"א לעיל (סי' שכ"ב סי' א) וראה לעיל (ס"ק א) שהביא שדעת הרמ"א שיש אומרים שנכרי שאינו בקי, אינו נאמן כלל [אפילו אם אין מי שמכחיש את דבריו].

ואם העכו"ם הוא רופא בקי, כתב לעיל (סי' שכ"ב סי' ב) שהישראל שכנגדו אינו נאמן אם אינו בקי, אפילו להקל. [וכן משמע להלן (ס"ק ח) לענין רופא ישראל, שכתב שכשנים אומרים שצריך לאכול, שומעים להם אפילו שנים שבקאים יותר מהם אומרים שאינו צריך, כיון שהשנים שאומרים שצריך הם גם בקאים בחכמה זו, ומשמע שאם אינם בקיאים, אינם נאמנים להכחיש אפילו שהוא להקל].

[משנ"ב ס"ק ח]

יִשְׂרָאֵל בְּקִיָּה אֶבְרָהִם וְבִקְלָהּ וְבִקְהָהּ (25)

(25) ובבב"ל לעיל (סי' שכ"ב סי' ד"ה ואם) הביא רק את דעת המג"א והא"ר.

כשם שמותר להפליג בספינה לדבר מצוה ג' ימים לפני השבת אף על פי שיש חשש שיצטרך לחלל שבת, וכן כתב השדי חמד (מערכת יום כיפור סי' א אות י) [וראה גם משני"ב לעיל (סי' צ ס"ק כח)]. מאידך, באהל משה (סי' טו, הובא בשדי חמד שם) צידד שלא יתענה בצום גדליה שאינו אלא מדרבנן, כדי שיוכל להתענות ביום כיפור שהוא מאוריותא, וכן דעת הגר"ש איערבך (הליכות שלמה יום הכיפורים פ"ג סי' ב) וכן דעת הגר"י קרליץ (חוט שני יום כיפור עמ' קסט), וטעמו, שחוליה שמצבו הוא שהתענית בצום גדליה עלולה להחלישו, עד שיש חשש סכנה אם יתענה ביום כיפור, הרי כבר עבשו יש לו דין חולה להקל עליו שלא יתענה בצום גדליה.

ואדם שחלה במחלת נפש והתרפא, ואומרים הרופאים שאם יתענה ביום כיפור יחזור לשטותו, כתב בשו"ת אגרות משה (אהע"ז ח"א סי' סו) שלא יתענה, כיון שיש חשש פיקוח נפש מצד מחלת הנפש שימית את עצמו או אחרים, וכן כתב הדעת תורה (ס"א) בשם הבית יוסף שמי שנכנסה בו רוח רעה נחשב כחולה שיש בו סכנה [וכן כתב המשני"ב לעיל (סי' תקנ"ד סי' ו) לענין תענית תשעה באב].

(19) ובגדר דבריו בזה, דעת הגר"ש אלישיב (תורת היולדת פ"ב הע' א) הגר"י קרליץ (חוט שני שבת ח"ד עמ' רנב) שכונתו היא שלכתחילה עדיף להתיעץ עם רופא שומר מצוות, אבל אם אין שם רופא אחר שומר מצוות, חייבים לשמוע לו, כי דעתו מחשיבה את הדבר כספק פיקוח נפש. [השדי חמד (מערכת יום כיפור סי' ג אות ה) כתב שרבים מהרופאים שבעצמם אינם מתענים מצד אפקרותא, מימ אינם מעוניינים שיכשלו אחרים על ידם ואומרים את האמת במצב החולה, ולכן יש להקל לסמוך עליהם משום ספק פיקוח נפש, וכן כתב האלף המגן (ס"ק ו)].

ולסמוך על רופא שאינו צם ביום כיפור, שאומר שהחולה יכול לצום, דעת הגר"י קרליץ (שם) שגם בזה לכתחילה אין לסמוך עליו, כי לפעמים מרחמים על החולה כשרואים שרוצה לצום ומתירים לו לצום גם כשהצום מהווה סכנה עבורו [וכן כתב השש"כ (פליט הע' טו) שרופאים כאלו עלולים להחמיר יתר על המידה, כי אינם יודעים שלפי ההלכה במקום סכנה או אפילו חשש סכנה, אסור להחמיר], אך אם אין שם רופא ירא שמים, אפשר לסמוך עליו.

(20) שכשיש מגפה כתב לעיל (סי' תקע"ס סי' ב) לענין מגפת הדבר, שהנסיחן מראה שמי שאינו אוכל ושותה, קולט את שינוי האויר חס ושלום.

(21) שם כתב, שבמקום שהמגפה אינה חזקה כל כך, יאכל וישתה בתשעה באב לשיעורים, כי אז לא נעקרה התענית לגמרי ורחמנא ליבא בעי. ואם רוצה להתענות, לא יצא מפתח הבית במשך כל הצום, ואם יוצא מהבית, יכסה את פיו וחותמו בחתיכת קאמפ"ר ובמעט עשב מיאט"ע.

(22) שם (סי' כג) כתב, שאם דעת הרופאים היא שאסור אף לבריאים להתענות, לא יתענה, אלא ישתה לשיעורים, וגם לא ינהג מן השתיה הנאת גרונו, אלא רק הנאת מעיו [כגון תה או קפה ללא סוכר וחלב], ואם אפשר, ישתה שלא כדרך אכילה. מאידך, דעת הראשית בכורים (לרבי בצלאל הכהן מרולגא, ח"א סי' י) שחובה על הבריאים להתענות

הַלְבוּת יוֹם הַכַּפּוּרִים סִיּוֹן תְּרִיחַ

המשך מעמוד 160

(48) ולמעשה הורה הגר"ש אלישיב (הל' חג בחג ימים נוראים עמ' תיז) שיש לצרף ולסמוך על דעת הגר"ח סולאוויצ'ק (המובאת בהע' הבאה)

קלו אות א) כתב שבכל חולה מסוכן, עובר גם בדיעבד, חוץ ממי שאחזו בלומס שאז אנוס הוא מצד שהשעה בהולח.

מילואים

הלכות יום הכפורים סימן תריח

המשך מעמוד קודם

זקוק לכך, וכן להיפך כשהותר לו לשתות, אסור לו לאכול אם אינו זקוק לכך, וכן אסור הוא בשאר עיניו, אלא אם כן אומר הרופא שהוא זקוק גם לרחוץ או לטווח או לנעול את הסנדל.

שאכילה כדרכו היא בכלל צרכיו של החולה, ולא צריך לצמצם בזה. וכן לגבי אכילה ושתיה או שאר העינויים, כתב האלף המגן (סי"א א) שכשאומר הרופא שהחולה זקוק לאכול, אסור לו לשתות אם אינו

הלכות יום הכפורים סימן תריח תריט

המשך מעמוד פא

ובשו"ת הר צבי (ח"א סי' קנה, וכן במקראי קודש ימים נוראים סי' נג) כתב שאף שלכתחילה טוב לכוון בפירוש, בדיעבד יוצא אף אם לא כיוון לצאת ידי קידוש, כי האמירה עצמה מוכיחה שרצה לקדש את היום. [ולדעה זו שצריך לכוין בתפילת ערבית של יום כיפור לצאת ידי חובת קידוש, כתב בתורת היולדת (עמ' שנח) שיתכן שגם נשים צריכות להתפלל ערבית של יום כיפור]. מאידך, הגר"ח פיינברג (תורת היולדת שם) כתב שבמקום שאין סעודה לא שיתב כלל מצות קידוש [כי כל הקידוש הוא סיפור שבח מעלת השבת שמחייבת סעודות חשובות], ולכן לא תיקנו לקדש בליל יום כיפור שחל בשבת. [וראה בתוס' רי"ד (פסחים מהדו' תליתאה קיד, א ומהדו' תנינא קו, א) שכתב שבמקום שאין סעודה לא חייבוהו חכמים בקידוש בפני עצמו, ולכן לא מקדשים בליל יום כיפור שחל בשבת, אלא יוצאים ידי חובה בקידוש שבתפילה, וראה מה שכתב הגר"ח איוערבך (שש"כ פמ"ז הע' יז) בדעתו].

57) ובהגהות רעק"א (סי"א א) הביא בשם הניירות שמשון שתמה על כך, שהרי חולה מן הסתם אוכל רק ביום [כי בלילה עדיין אינו זקוק לאכול שהרי אבל סעודה מפסקת סמוך ללילה], ואינו צריך לברך אלא 'בורא פרי הגפן' כמו בכל קידוש ביום, ואם כן אין כאן ברכה לבטלה, ובטהרת השלחן (ילקוט מפרשים הוצאת מכון ירושלים) תירץ שכיון שלא קידש בלילה, צריך להזכיר את ברכת היום בקידוש של היום, כמו בשאר יום טוב שאם לא קידש בלילה צריך לקדש ביום, כמבואר בשו"ע לעיל (סי' רעא סי"ח), וראה שו"ת אגרות משה (חרי"מ ח"א סי' לט).

58) ואם נזכר קודם שהתחיל ברכת 'הטוב והמטיב', כתב לעיל (סי' קפח סי"ט) שיש אומרים שצריך לומר 'ברוך שנתן ימים קדושים לישראל את יום הכיפורים הזה' ולא אתימה, ויש אומרים שביום כיפור [שרק חולה יש בו סכנה הוא] לא יתיקנו חכמים כלל נוסח ברכה להשלים הזכרת 'יעלה יובא', וכל שלא אמר במקומו שוב אינו חוזר, וכתב שמסתבר כדעה האחרונה, והוסיף בשעה"צ שם (סי"ז יז), שגם עיקר דין הזכרת 'יעלה יובא' לחולה ביום כיפור אינו ברור, וכמו שערערו עליו כמה אחרונים [וכמו שהביא במשנ"ב כאן]. ואם נזכר אחר שאמר תיבות 'ברוך אתה' בסיום ברכת 'בונה ירושלים', ראה מה שכתבנו שם.

[שעה"צ סי"ק כב]

ועין בחדושי רבי עקיבא אג"ק 59.

59) שכתב שיתכן שהי"ד רק ביום כיפור שחל בחול, שכיון שקידוש יום טוב הוא מדרבנן, ביום כיפור לא תיקנו כלל קידוש, אבל ביום כיפור שחל בשבת, כיון שחייב הקידוש בשבת הוא מדאורייתא, צריך לקדש [ואינו יוצא ידי חובה בקידוש שבתפילה לדעת הטורחים שמדאורייתא אין קידוש אלא במקום סעודה, וראה שו"ת אגרות משה (חרי"מ ח"א סי' לט)]. וכתב הכף החיים (סי"ט ס) שמשמע מדברי המשנ"ב שמכריע שלא לקדש גם כשחל בשבת, וכן כתב האור שמח (פ"ד מוהל' עבודת יום כיפור ה"א), וכן כתב האלף המגן (סי"ט יח) ששב ואל תעשה עדיף, וגם איך יבדה מליבו נוסח חדש של קידוש שלא תיקנו חז"ל, ואם ירצה ירהרר בליבו איוה נוסח קידוש אף לא יוציא בשפתיו.

חולה שאוכל לשיעורים, כתב הדעת תורה (סי"ז) שאין צריך לברך על כל אכילה ואכילה, כיון שאין השזייה מהוזה הפסק, שאינו מסיח דעתו מהאכילה ורק האיסור מונע מלאכול.

ולענין זימון לשלושה חולים שאכלו ביחד, כתב הכף החיים (סי' קצו סי"ט) ולענין מי שאכל דבר איסור במקום סכנה, שנחלקו הפוסקים אם חייבים במימון, ולכתחילה לא יקבעו לאכול יחד כדי שלא יתחייבו בזימון, וגם בדיעבד אם אכלו יחד, לא יזמנו, וכן דעת הגר"ח איוערבך (שש"כ פל"ט הע' קיא) לענין חולים ביום כיפור שיתכן שלא ראוי להם לקבוע לאכול יחד, ואף אם אכלו יחד יתכן שלא יזמנו, כי אין זה נחשב קביעות באופן זה שהיו מעדיפים לצום אלא שמוכרחים לאכול מחמת החולי, וכן הורה (הליכות שלמה יום הכיפורים פ"ז ארחות הלכה הע' 65) למעשה.

ולענין אם חייב נטילת ידיים כשאוכל פת הוא רק ער קשרי אצבעותיו, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' תריג סי"ז).

[משנ"ב סי"ק כט]

ש'אומר 'יעלה יובא' 63) וכו', כמו ל'דיןן ש'אר יום-טוב' 64) וכו', ו'יש ש'מקלין' 65) וכו', קדוש ב'נדי אין לו לעשות' 66) וכו', ב'רקה לבטלה' 67) וכו', אחר ש'סים' ב'ונה ירושלים' 68).

63) וכן אם מברך ברכה אחת מעין שלש, דעת הגר"ח איוערבך (שש"כ פל"ט הע' קיב) שעליו להוסיף ולומר 'יזכרנו לטובה ביום הכיפורים הזה'. והאדר"ת (תפילת דוד עמ' קג) הסתפק בדבר ולא הכריע.

64) ולענין לחם משנה, כתב המג"א (סי"ז י) בשם הכנסת הגדולה שצריך לבצוע על שני ככרות לקיים דין לחם משנה, ודעת המג"א היא שאינו צריך, כי לא תיקנו חכמים כן ביום כיפור, וביאר המחזה"ש (שם) שלחם משנה הוא זכר למן שהיה יורד פי שנים בערב שבת, ובערב יום כיפור לא ירד פי שנים, כי לא הוצרכו למן ביום כיפור מחמת התענית, וגם אם ירד פי שנים בערב יום כיפור לצורך חולים וקטנים, לא תיקנו לחם משנה ביום כיפור, שהאכילה בו רק לחולים שיש בהם סכנה, ובליקוטי חבר בן חיים (ילקוט מפרשים הוצאת מכון ירושלים) כתב שלמרות שירד מן פי שנים בערב יום כיפור לצורך מוצאי יום כיפור, מי"מ כיון שלא ירד לצורך יום כיפור עצמו, לא תיקנו בו לחם משנה. וכתב הכף החיים (סי"ט ס) בשם היעב"ץ שלמעשה אם יש לו שתי ככרות נכון לבצוע עליהם, וכן כתב המטה אפרים (סי"ז) שיעשה כן אם אין לו טורח בזה.

65) ובמקום שיש טורח לחולה לאומרו, כתב המטה אפרים (סי"ז) שרשאי להקל בזה שלא לומר אותם. וראה בשעה"צ כאן (סי"ק כא).

66) ולענין האם חובה על כל אדם לצאת ידי חובת קידוש בתפילה, כתב בהגהות החתם סופר (סי' רעא על המג"א סי"א א) [על פי דברי המג"א שיוצא מן התורה ידי חובת קידוש בתפילה], שביום כיפור שאין בו קידוש על הכוס, כשמוכיר את ענין היום בתפילת ערבית בין בחול בין בשבת, צריך לכוון לצאת ידי חובת קידוש, וכן דעת הגרי"ח זוננפלד (שו"ת זכרון יהודה ח"ב סי' רבג) לענין יום כיפור שחל בשבת. [וראה בביה"ד לעיל (שם סי"א ד"ה מיד) שפקפק על דברי המג"א].

הַלְכוּת יוֹם הַכַּפּוּרִים סִימָן תְּרִיחַ תְּרִימ

פא באר הגולה

ע משנה י"א פ"ג
פ ברייתא פ"ז ס"ד
בשם אביו הראש
ומתנות מיתני
וחשבות הרים
וחשבות הרשב"א
א טור בשם מהר"ם
אשכנזי וכו' פ"ק
מהא דרבי שמעון
חסידא ב' ל' ד' רבנן
תם, והביאו הטור
ובית יוסף הנפסח
שפמיר על הפתח
כדאיתא בירושלמי ד' ד'
סימן ר"א, וכן נגזר
בפאלאגיא, והראש
הסכים למה שכתב רב סעדיה גאון קמנגה הקדמונים להחיר השכונות משנה שפכהו כגון נדרי שגזתו ואנסין, וכן מנגה הספרדים

(מ"ד): ט ע"י שְׁאָחָזוּ (כה) בַּלְמוּס, וְהוּא חָלִי שְׂבָא מִחֻמַּת רַעֲבוֹן, וְסִימָנוּ, שְׁעִינֵינוּ כְּהוֹת וְאִינוּ יְכוּלִים לְרֵאוֹת, מֵאֲכִילִין אוֹתוֹ (כו) עַד שְׁאִירוּ עֵינָיו. [*] וְאִם אֵין שֵׁם מֵאֲכָל שֶׁל הַתֵּר, מֵאֲכִילִין אוֹתוֹ מֵאֲכָל אֲסוּר. וְאִם יֵשׁ פָּאן שְׁנֵי מִיַּנֵּי אֲסוּרִים אֶחָד חָמור מִחֲבֵרוֹ, מֵאֲכִילִין אוֹתוֹ הַקָּל תְּחִלָּה: הגה אם צריך לְכַשֵּׁר וְיֵשׁ פָּאן בְּהֵמָה שְׁצָרִיכִין לְשַׁחֵטָה וְיִשְׁרֵר נְבִלָה מוֹכֶנֶת, (כז) עֵצֵן לְעִיל סִימָן שֶׁכַּח סְעִיף יד: י (כה) כְּחֹלָה שְׂאֲכָל בְּיוֹם-הַכַּפּוּרִים וְנִתְלַשֵּׁב דַּעְתוֹ בַּעֲנָן שְׂכֹחַ לְכַנְּהוּ, צָרִיף לְהַזְכִּיר שֶׁל יוֹם-הַכַּפּוּרִים בְּכַרְפַּת-הַמְזוּז, (כט) שְׂאוּמֵר (ד) 'עֲלֶה וְכוּ' ב'בוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם':

תְּרִיט סֵדֵר לֵיל יוֹם הַכַּפּוּרִים, וְבוֹ ו' סְעִיפִים:

א לֵיל יוֹם-הַכַּפּוּרִים נוֹהֲגִים (א) שְׂאוּמֵר (ב) שְׁלִיחַ-צַבּוּר בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה וּבִישִׁיבָה שֶׁל מַטָּה עַל דַּעַת הַמְּקוֹם וְעַל דַּעַת הַקְּהָל אֲנוּ מִתִּירִין לְהַתְּפַלֵּל עִם (ג) [ג] הַעֲבָרְנִים. [*] (ד) בְּנוֹהֲגִים שְׂאוּמֵר 'כָּל נְדָרֵי וְכוּ',

הסכים למה שכתב רב סעדיה גאון קמנגה הקדמונים להחיר השכונות משנה שפכהו כגון נדרי שגזתו ואנסין, וכן מנגה הספרדים

בְּאֵר הַיֵּטֵב

כשעורר ואם לאו תאכל תחלה פחות מקשעור, דאם לא יאמר לו אלא י"כ היום יסבור שזמן הדיון אסור לו לאלץ ויביא עצמו ליד ספנה, ע"ש. וביולדת מהמינין לנשים דאינהו בקאי בהו, מ"א. מניקה שיש לה ילד חולה ומסכן ואינו רוצה לינק כי אם מפנה ואם מתעצית ספנה היא לנלד, אינה מתענה אפלו ביום-הכפורים, תשובת דבר-שמואל סימן קז: (ח) 'עלה וכו'. ואם חל בשבת אומר רצה, כנה"ג. וט"ז פתב שלא להזכיר 'עלה וכו', ע"ש. והמ"א העלה דאין להקל, ועכ"פ א"צ לקדש י"ש לחש לבנה לבשלה, ע"ש: (ה) 'שליח-צבור. ועקשו אומר הגדול לבד, וצרו לצרף עוד שנים עם הגדול ושוהים עמו עד אחי ברכי. וצ"ע ט"ז: (ז) הַעֲבָרְנִים. והם העוקרים על גזרות וחקמות הקהל, מתירין להם כדי שישקלו להתפלל, דכל ת"צ שאין בו מפושעי ישראל אינו מעניתי. ונוהגים לומר [*] ונוהגים שְׂאוּמֵר כָּל נְדָרֵי כו'. וכתב בשאלת-יעביץ סימן קמה שהנפסח של הקדמונים הוא לומר די ונדנא דקאי על העקרי, ולידת דקאי על

מִשְׁנֵה בְּרוּחָה

במקום שמצונה באכילתו, והוא הדיון שאין לומר 'רצה והחליצנו' כשחל בשבת. (כג) ועל-כך פנים קדוש ברוך אין לו לעשות⁶⁶, דיש חשש ברכה לבשלה⁶⁷, (כד) וכן אם שכח לומר 'עלה וכו' או 'רצה' כשחל בשבת ונדבר אחר שסיים 'בונה ירושלים'⁶⁸, לא יחזור: א (א) שְׂאוּמֵר שְׁלִיחַ-צַבּוּר. ועקשו אומר הגדול ששכח עיר, (ב) וצריך (ג) לצרף עוד שנים, וְאִמְרִים "בִּישִׁיבָה" וכו', שהשיבות מספיימים לצרף דעת המקום לדעת הקהל להחיר את העברנים מעברנותן [ועברן בקרא מי שעבר על גזרת צבור או שעבר עברה, ומבאר לעיל בסמ"נ נה דאם נהוהו און מפרין אותו לכל דבר שבקדושה, ויכולין ע"פ-ם להתנות להחיר שלא להתפלל עמו בבית-הכנסת אף שיש שם עשירה, (ג) ושמא התנו, על-פ"ן מתירין אנון כדי שנוכל להתפלל עמהם, דכל מעניתי-צבור שאין בו מפושעי ישראל אינו מעניתי, שהרי חלקנה שריחה רע ומנאה הכתוב (ד) עם סמני הקטרת: (ב) וְנוֹהֲגִים⁶⁹ שְׂאוּמֵר 'כָּל נְדָרֵי וְכוּ'. הנה מנהג קדמונים היה לומר "מיום הכפורים שעבר עד יום הכפורים זה", והיתה הפנה להחיר הנדרים ושבויות שפכו נדרו ונשבעו פן עבר אחד עליהם, ורבנו תם הקשה על זה⁷⁰, ולכן הגיה שיש לומר "מיום הכפורים זה עד יום הכפורים הבא עלינו", והפנה להתנות על נדרים שידר מפיא ולהקא שלא יחולו⁷¹ וימהני תנאי זה (ס) אם אינו זוכר התנאי בשעה שגזר אחר-כך, אכל אם זוכר התנאי ואף-על-פי-כן נודר, הרי עוקר

שַׁעַר הַצִּיּוֹן

(ט"ו) רש"י: (כ) אחרונים: (כ"א) ט"ז, וגם הפגו-אברקם מצד מעקר הדיון פן, אלא שכתב ששכל מקום יש לפסק כהטור ולא להקל. והנה הפגו-אברקם הביא בשם שבלי-הלקט שסובר פן, ובמאמר-מדכי הביא בשם ארחות-חיים שסובר פן; אכן פיון דהוא רק בקשה בעלמא 'עלה וכו' וכן 'רצה' ואין פנה חשש ברכה לבשלה, יכל לומר, מה שאין פן קדוש, כמו שכתבנו להלן: (כ"ב) מגו-אברקם, וכן ססס במשהו אפרים והג"ח וס"י אדם. ועין בחדושי רבי עקיבא אג"ר⁶⁹: (כ"ג) פרי-מגדים ותי-אדם: (כ"ד) אחרונים: (כ"ה) אפלו לשליח-צבור, פן מסיק בשערי-תשובה: (ג) פרי-מגדים: (ד) בא לרמוז שאין לנו להקל כרשעים פושעי ישראל שלא יהיו בכלל מעניתי והפלטנו, והינו כי שם שמים מתעלה ומתקדש בשעה שהרשעים חוזרים בתשובה ורוצים להתאדב ולהתנהג כמצוה הצדיקים (פרישה): (כ"ו) פוקקים:

הלכות יום הכיפורים סימן תריח תרי"ט

ביאורים ומוספים

[משנב ס"ק כד]

מַעַט מַעַט פְּחוֹת מְקַשְׁעוֹר⁴⁹.

49) וראה מה שהביא בחי' הגרי"ז על הרמב"ם (הל' שביתת עשור פי"ב ה"י"ח) את דעת הגרי"ח סולאריצ'יק למעשה שכל חולה שיש בו סכנה וזקוק לאכיל, יש להאכילו ביום כיפור כל צרכו ולא פחות מכשיעור, והוא על פי דברי המגיד משנה (פי"ב מהל' שבת ה"י"ד), וכן כתב האור שמח (פי"ב מהל' שביתת עשור ה"ח ופי"ד מהל' מאכלות אסורות ה"י"ז), וטעמו, שאכילה לשיעורים אינה דרך אכילה, ולא הטילו על חולה שיש בו סכנה לאכול באופן זה, וראה גם בספר מועדים וזמנים (ח"א סי' ט) מה שהביא הנהגת הגרי"ז סולאריצ'יק בזה.

אכן, בביה"ל לעיל (סי' שכח ס"ד ד"ה כל) הביא את דברי המגיד משנה (הניל) לענין חילול שבת, וכתב שהרבה פוסקים חולקים על דבריו, ולכן בודאי נכון להחמיר באיסור תורה, ובפרט שאין סכנה בדבר, וכן כתב במשנ"ב שם (ס"ק י"ד). וכתב בספר מקראי קודש (ימים נוראים סוף סי' מב) שמטעם זה אין להקל כדעת הגרי"ח באכילת יותר מכשיעור, וכמבואר בביה"ל.

וכן דעת הגרי"ש אלישיב (הל' חג בחג ימים נוראים עמ' תיז) שגם חולה שיש בו סכנה, מאכילים אותו לשיעורים אם אינו מסתכן כתוצאה מכך. אך הוסיף, שיש לצרף את דעת הגרי"ח והאור שמח להקל, כגון במקום שיש אפילו חשש כל שהוא אם החולה יכול להסתפק באכילה ושתייה לשיעורים, או כשיש אפילו ספק קטן לגבי חישוב הכמות, וכן בנוגע לדברי הבנין ציון שהובאו בביה"ל (ד"ה ואם) שצריך לשער בכל אכילה ואכילה האם צריך לאכול כשיעור או שדי לו בפחות מכשיעור, בכל המקרים הללו יש לצרף ולסמוך על דעת הגרי"ח והאור שמח שאכילה כדרכו היא בכלל צרכיו של החולה ולא צריך לצמצם בזה.

וחולה שצריך לאכול כשיעור בבת אחת, כתבו בשו"ת כתב סופר (א"ח סי' קיא) ובשו"ת בנין ציון (סי' לה) שמ"מ צריך לערב במאכל או במשקה דבר מר, אם מסוגל לאכול לא לשנות באופן זה, כי אז האיסור קל יותר, משום שזו אכילה ושתייה שלא כדרך הנאותן, שאסורה רק מדרבנן, ואף לחולה שאין בו סכנה, כתב הכתב סופר (שם) שמותר לאכול באופן זה, שהוא רק איסור דרבנן. [וראה מה שהבאנו לעיל (סי' תרי"ב ס"ק טו) שלדעת השאגת אריה אכילה שלא כדרך אסורה מן התורה ביום כיפור, כיון שלא נאמר בו איסור אכילה אלא מצות עינוי, וגם כשאוכל שלא כדרך מתיישבת דעתו]. והוסיף הכף החיים (סי' תרי"ב ס"ק כח) שעדיף להאכיל חולה שיש בו סכנה אוכל שאינו ראוי לאכילה האסור רק מדרבנן [כמבואר בשו"ע לעיל (סי' תרי"ב ס"ו) ובמשנ"ב שם (ס"ק טו)]. מאשר להאכילו פחות מכשיעור, משום שלמרות שאין בו חיוב כרת, מ"מ עדיין יש בו איסור תורה. מאידך, דעת הגרי"ז אויערבך (שו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' נח אות כו) הגרי"ש אלישיב (הל' חג בחג ימים נוראים עמ' תיח ה"ע 36-37) והגרי"ג קרליץ (חוט שני שבת ח"ד עמ' ג) שהחולה שיש בו סכנה, יאכל כדרכו, כיון שכל שהוא מצרכי החולה אינו צריך לשנות ולאכול שלא כדרך אכילה [וכן משמע לכאורה במשנ"ב שלא הזכיר חומרא זו]. אכן, דעת הגרי"ש אלישיב (שם), שאם הוא רק חולה שאין בו סכנה כעת אלא שחוששים שאם לא יאכל יסתכן, עליו להשתדל לאכול שלא כדרך כגון על ידי עירוב דבר מר, או לפחות למעט את הנאתו ככל האפשר.

ולחבר חולה לאינפוזיה ולתת לו עירוי נוזלים דרך הוריד כדי שלא יצטרך לאכול, כתב בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ד סי' קא אות ג וח"ג סי' צ) שאסור לעשות כן [אף אם יכול לעשות כן מערב יום כיפור שאז אינו חובל בעצמו על ידי דקירת המחט], כי עירוי אינו

מיישב את דעת החולה כאכילה ממש, וכל צער וכאב עלולים לגרום לחולה סכנה מצד חולשתו [עוד הוסיף שם, שכל פעולה שאינה טבעית ובפרט כשהיא פולשנית כתחייבת מחט לגוף, עלולה לגרום נזק וקלקול לגוף, ואף אם לדעת הרופאים אין חשש בזה, אי אפשר לסמוך עליהם לענין זה, כיון שזוהי השערה בעלמא העלולה להתבדות במשך הזמן]. וראה דעת הגרי"ח פ"י שיינברג (תורת היולדת עמ' שלח) שיתכן שעדיף לחבר חולה לאינפוזיה על פני האכילתו פחות מכשיעור, כיון שאין בחיבור האינפוזיה איסור דאורייתא של 'חובל', ועדיף לעבור על איסור חבלה מדרבנן מלהרבות באיסורי חצי שיעור, ולדעתו אין לחוש למה שכתב האגרות משה שאולי אין באינפוזיה ישוב הדעת כמו באכילה, כי אפשר לסמוך על הרופאים בזה.

ובשו"ת מנחת שלמה (ח"א סי' ז ד"ה ואף וח"ב סי' נח אות כו) כתב שאין שום חיוב לחולה שיש בו סכנה, לטרוח בתחבולות שאינן טבעיות כדי שיוכל לצום, והדבר אף עלול להביא לסכנה שיהיו שיטעו לחשוב שמתר לאכול רק באופן זה, וכשלא יוכלו להתחבר לעירוי וכדו', ימנעו מלאכול ויסתכנו. וכן מטעם זה אין צורך לערב דבר מר בשתייה, או לבחור מאכלים בעלי ערך תזונתי גבוה יותר שעל ידי כך יודקק לאכול כמות פחותה יותר, אך אם יכול ורצה לחשב את הקלוריות כך שלא יודקק לאכול הרבה, תבוא עליו ברכה. וכן דעת הגרי"ש אלישיב (אשרי האיש ח"ג פכ"ג אות יט) שאין חיוב להתחבר לאינפוזיה כשהותר לו לאכול, כי בעירוי לא מתיישבת דעת החולה ומרגיש עדיין מעונה [וכן אין צורך לדעתו לערב דבר מר במשקה, וכמובא לעיל], וכן כתב בשו"ת דובב מישורים (ח"ג סי' פח) ובשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' צא), וכן דעת הגרי"ג קרליץ (חוט שני שבת ח"ד עמ' רנב).

וחולה שאין בו סכנה, האם מותרת לו הונה על ידי אינפוזיה וכדו', ראה מה שכתבנו לעיל (סי' תרי"ב ס"ק טו).

[משנב ס"ק כה]

בְּלִמּוֹס⁵⁰ וכו', דְּעַקְר הַסִּימָן שֶׁהָאִירוּ עֵינָיו⁵¹.

50) וגם שינוי אחר באדם שנגרם מחמת הצום וטבע מחולי אחר, כגון שמראה פניו השתנה או שהתעלף, כתב בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ד סי' קכא) שהוא בכלל דין זה, והוסיף, שאף אם דין אחרו בולמוס נאמר רק כשיעונו כחות, מ"מ זה נאמר רק באדם בריא, אבל באדם חלש מאד שהוא בגדר חולה, די בשינוי מראה פניו שהוא כעין התעלפות.

51) והטעם שצריך להבחנה של טעימת תבשיל כסמין לכך שהאירו עיניו ויכול לראות, ראה מאירי (יומא פג, א) ותוספת יום הכיפורים (שם), ובשיח יצחק (שם), ובכף החיים (ס"ק נב), ובדברי הגרי"ש אלישיב (הערות למסכת יומא שם).

[משנב ס"ק כח]

חֹלָה שֶׁאֵכֵל בְּיָוֵם הַכִּיפּוּרִים⁵².

52) וכן לענין ברכה ראשונה, כתב לעיל (סי' רד ס"ק מז-מו) שמברך, אף שאין מברכים על אכילת דבר איסור, משום שכשאוכל במקום סכנה הרי אוכל בהיתר, וגם מקיים מצוה להציל את נפשו, ואין זה כמי שנאנס לאכול שאינו מברך, שהרי חפץ להתרפאות במאכל ומשקה זה, ונחשבת אכילה שיש בה הנאה. ובשעה"צ שם (סי' ק) הביא שלדעת הרא"ה כשאוכל כל דבר אסור או כשאוכל ביום כיפור אינו מברך, כי זה הנאת אונס שאינה נחשבת הנאה, וכתב שם (סי' מא) שכן דעת הפנים מאירות, אך כתב להלכה שהכריעו האחרונים שמברך.

מילואים הלכות יום הכפורים סימן תריח המשך מעמוד קודם

זקוק לכך, וכן להיפך כשהותר לו לשתות, אסור לו לאכול אם אינו זקוק לכך, וכן אסור הוא בשאר עניינים, אלא אם כן אומר הרופא שהוא זקוק גם לרחוץ או לטווח או לנעול את הסנדל.

שאכילה כדרכו היא בכלל צרכיו של החולה, ולא צריך לצמצם בזה. וכן לגבי אכילה ושתיה או שאר העניינים, כתב האלף המגן (סי"ק א) שכשאומר הרופא שהחולה זקוק לאכול, אסור לו לשתות אם אינו

הלכות יום הכפורים סימן תריח תריט המשך מעמוד פא

ובשו"ת הר צבי (ח"א סי' קנה, וכן במקראי קודש ימים נוראים סי' נג) כתב שאף שלכתחילה טוב לכוון בפירוש, בדיעבד יוצא אף אם לא כיוון לצאת ידי קידוש, כי האמירה עצמה מוכיחה שרצה לקדש את היום. [ולדעה זו שצריך לכוין בתפילה ערבית של יום כיפור לצאת ידי חובת קידוש, כתב בתורת היולדת (עמ' שנח) שיתכן שגם נשים צריכות להתפלל ערבית של יום כיפור]. מאידך, הגר"ח פ"י שיינברג (תורת היולדת שם) כתב שבמקום שאין סעודה לא שייכת כלל מצות קידוש [כי כל הקידוש הוא איסור שבח מעלת השבת שמחייבת סעודת חשבות], ולכן לא תיקנו לקדש בליל יום כיפור שחל בשבת. [וראה בתוס' רי"ד (פסחים מהר"ד תליתאה קיד, א ומהר"ד תניא קו, א) שכתב שבמקום שאין סעודה לא חייבוהו חכמים בקידוש בפני עצמו, ולכן לא מקדשים בליל יום כיפור שחל בשבת, אלא יוצאים ידי חובה בקידוש שבתפילה, וראה מה שכתב הגר"ח איערבך (ששי"ב פמ"ז הע' יז) בדעתו].

57 ובהגהות רעק"א (סי"ק ג) הביא בשם הנזירות שמשון שתמה על כך, שהרי חולה מן הסתם אוכל רק ביום [כי בלילה עדיין אינו זקוק לאכול שהרי אבל סעודה מפסקת סמוך ללילה]. ואינו צריך לברך אלא 'בורא פרי הגפן' כמו בכל קידוש ביום, ואם כן אין כאן ברכה לבטלה, ובטוהרת השלחן [ילקוט מפרשים הוצאת מכון ירושלים] תירץ שכיון שלא קידש בלילה, צריך להזכיר את ברכת היום בקידוש של היום, כמו בשאר יום טוב שאם לא קידש בלילה צריך לקדש ביום, כמבואר בשו"ע לעיל (סי' רע"א סי"ח), וראה שו"ת אגרות משה (ח"א סי' טל).

58 ואם נזכר קודם שהתחיל ברכת 'הטוב והמטיב', כתב לעיל (סי' קפח סי"ק ט) שיש אומרים שצריך לומר 'ברוך שנתן ימים קדושים לישראל את יום הכיפורים הזה' וללא חתימה, ויש אומרים שביום כיפור [שרק חולה שיש בו סכנה אוכל בו] לא תיקנו חכמים כלל נוסח ברכה להשלים הזכרת 'יעלה ויבוא', וכל שאמר במקומו שוב אינו חוזר, וכתב שמסתבר כדעה האחרונה, הוסיף בשעה"צ שם (סי' יז), שגם עיקר דין הזכרת 'יעלה ויבוא' לחולה ביום כיפור אינו ברור, וכמו שערערו עליו כמה אחרונים [וכמו שהביא במשנ"ב כאן]. ואם נזכר אחר שאמר תיבות 'ברוך אתה' בסיום ברכת 'בונה ירושלים', ראה מה שכתבנו שם.

[שעה"צ סי"ק כב]

יְעִין בְּחַדְשֵׁי רַבִּי עֲקִיבָא אֲיָנָר.⁵⁹

59 שכתב שיתכן שהייתו רק ביום כיפור שחל בחול, שכיון שקידוש יום טוב הוא מדרבנן, ביום כיפור לא תיקנו כלל קידוש, אבל ביום כיפור שחל בשבת, כיון שחייב הקידוש בשבת הוא מדאורייתא, צריך לקדש [ואינו יוצא ידי חובה בקידוש שבתפילה לדעת הסוברים שמדאורייתא אין קידוש אלא במקום סעודה, וראה שו"ת אגרות משה (ח"א סי' טל)]. וכתב הכף החיים (סי"ק ט) שמשמע מדברי המשנ"ב שמכריע שלא לקדש גם כשחל בשבת, וכן כתב האור שמח (פ"ד מהל' עבודת יום כיפור ה"א), וכן כתב האלף המגן (סי"ק יח) ששב ואל תעשה עדיף, וגם איך יבדה מליבו נוסח חדש של קידוש שלא תיקנו חז"ל, ואם ירצה ירהר בליבו איזה נוסח קידוש אך לא יוציא בשפתיו.

חולה שאוכל לשיעורו, כתב הדעת תורה (סי"ז) שאין צריך לברך על כל אכילה ואכילה, כיון שאין השויה מהוזה הפסק, שאינו מסיח דעתו מהאכילה ורק האיסור מונעו מלאכול. ולענין זימון לשלושה חולים שאכלו ביחד, כתב הכף החיים (סי' קצו סי"ט) לענין מי שאכל דבר איסור במקום סכנה, שנחלקו הפוסקים אם חייבים בזימון, ולכתחילה לא יקבעו לאכול יחד כדי שלא יתחייבו בזימון, וגם בדיעבד אם אכלו יחד, לא יזמנו, וכן דעת הגר"ח איערבך (ששי"ב פל"ט הע' קיא) לענין חולים ביום כיפור שיתכן שלא ראו להם לקבוע לאכול יחד, ואף אם אכלו יחד יתכן שלא יזמנו, כי אין זה נחשב קביעת באופן זה שהיו מעדיפים לצום אלא שמוכרחים לאכול מחמת החולי, וכן הורה (הליכות שלמה יום הכיפורים פ"ז ארחות הלכה הע' 65) למעשה.

ולענין אם חייב נטילת ידים כשאוכל פת הוא רק עד קשרי אצבעותיו, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' תריג סי"ק ז).

[משנ"ב סי"ק טז]

שְׂאוּמֵר יַעֲלֶה וְיָבֹא⁶⁰ וכו', כְּמוֹ לְדִינָן שְׁאָר יוֹם-טוֹב⁶¹ וכו', וְיִישַׁם קְלִי⁶² וכו', קְדוּשָׁה בְּנֵדָא אֲפִין לֹא לְעִשׂוֹת⁶³ וכו', בְּרִכָּה לְבִטְלָה⁶⁴ וכו', אַחַר שְׁסִים בְּוִנָה יְרוּשָׁלַיִם⁶⁵.

וכן אם מברך ברכה אחת מעין שלש, דעת הגר"ח איערבך (ששי"ב פל"ט הע' קיב) שעליו להוסיף ולומר 'וזכרת לטובה ביום הכיפורים הזה'. והאדרי"ת (תפילת דוד עמ' קכג) הסתפק בדבר ולא הכריע.

64 ולענין לחם משנה, כתב המג"א (סי"ק י) בשם הכנסת הגדולה שצריך לבצוע על שני ככרות לקיים דין לחם משנה, ודעת המג"א היא שאינו צריך, כי לא תיקנו חכמים כן ביום כיפור, וביאר המחצה"ש (שם) שלחם משנה הוא זכר למן שהיה יורד פי שנים בערב שבת, ובערב יום כיפור לא ירד פי שנים, כי לא הוצרכו למן ביום כיפור מחמת התענית, וגם אם ירד פי שנים בערב יום כיפור לצורך חולים וקטנים, לא תיקנו לחם משנה ביום כיפור, שהאכילה בו רק לחולים שיש בהם סכנה. ובליקוטי חבר בן חיים [ילקוט מפרשים הוצאת מכון ירושלים] כתב שלמרות שירד מן פי שנים בערב יום כיפור לצורך מוצאי יום כיפור, מי"מ כיון שלא ירד לצורך יום כיפור עצמו, לא תיקנו בו לחם משנה. וכתב הכף החיים (סי"ק ט) בשם היעב"ץ שלמעשה אם יש לו שתי ככרות נכון לבצוע עליהם, וכן כתב המטה אפרים (סי"ז) שיעשה כן אם אין לו טורח בזה.

65 ובמקום שיש טורח לחולה לאומרו, כתב המטה אפרים (סי"ז) שרשאי להקל בזה שלא לומר אותם. וראה בשעה"צ כאן (סי"ק כא).

66 ולענין האם חובה על כל אדם לצאת ידי חובת קידוש בתפילה, כתב בהגהות החתם סופר (סי' רע"א על המג"א סי"ק א) [נעל פי דברי המג"א שיוצא מן התורה ידי חובת קידוש בתפילה], שביום כיפור שאין בו קידוש על הכוס, כשמזכיר את ענין היום בתפילת ערבית בין בחול בין בשבת, צריך לכוון לצאת ידי חובת קידוש, וכן דעת הגרי"ח זוננפלד (שו"ת וכו"ן יהודה ח"ב סי' רג) לענין יום כיפור שחל בשבת. [וראה בבית"ל לעיל (שם סי' א"ד י"ד מיד) שפקק על דברי המג"א].

מילואים

הלכות יום הכפורים סימן תרי"ט

המשך מעמוד קודם

המנהג בומנינו, כתב בלוח ארץ ישראל (דיני יום כיפור) להוסיף נוסח זה של ר"ת אחרי הנוסח "מיום כיפורים שעבר עד יום כיפורים זה".

3) והאם אפשר לסמוך על תנאי זה מכאן ולהבא שלא יחולו הנדרים, כתב הרמ"א (י"ד סי' ריא סי"א) שיש לסמוך על זה רק לצורך גדול. ומי"מ לענין מי שקיבל על עצמו לעשות איזה מצוה או איזה חסד עם חבירו או נהג איזה הנהגה טובה שלש פעמים ולא התנה שיהיה בלי נדר [שהדין הוא שאפילו שלא אמר בלשון נדר שדינו כנדר משום הדרשה ש'בפיך' זה צדקה], הורה הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה ראש השנה פ"א ס"ט ודבר הלכה את יב) שכיון שהוא עצמו אין כוונתו לנדר או שבוטח ורק התורה מחשיבה את זה כנדר, לכן באופן שגילה דעתו מקודם והתנה שלא יחול, נראה שאפשר לסמוך על התנאי, והרי זה כאומר בפיורו שיהיה בלי נדר, וכן כתב בשו"ת שלמת חיים (י"ד סי' סב), וכן הורה החו"א והגרי"י קניבסקי (אעלה בתמר אות מז). אלא שהוסיף הגרש"ז אויערבך (שם ארחות הלכה הע' 37), שגם בזה נהגים שלא להתיר אלא על ידי שאלה לחכם, וכן הורה הגר"ש וואנר (קונטרס מבית לוי עניני יו"ד עמ' רה הע' ז) שאין להקל בזה במנהג טוב שנראה שנעשה בקביעות גמורה, כדי שלא יבוא להקל בנדרים, ולכן תמיד יש לעשות שאלת חכם, אף שיש לצרף את סברת השלמת חיים הניל בעת הצורך.

ודעת הגרי"ש אלישיב (אשר האיש ח"ג פכ"ג אות יז) שגם לדעת הרע"קא שעושה קידוש ביום כיפור שחל בשבת, מי"מ אין לו להזכיר 'שהחיינו בקידוש כבכל יום טוב, אלא יברך עם הציבור בכניסת היום, אמנם אם בירך 'שהחיינו' על הכוס, אין זה הפסק בין ברכת הגפן לשתיה, כיון שבשאר יום טוב מסדרים את ברכת 'שהחיינו' על הכוס.

סימן תרי"ט

סדר ליל יום הכפורים

[משנ"ב ס"ק ב]

[גוה"גים¹⁴] וכו', ונבגנו גם הקשה על ז"ה² וכו', ש'ידר מקאן ולהקא ש'לא יחולק³].

1) ולענין המנהג שכתבו הראשונים הובא בטור שמתאימים תחילה ספרי תורה, כתב הקף החיים (ס"ק טז) שאינו מעכב, והוסיף, שאם יש לציבור רק ספר תורה פטול לא יוציאוהו.

2) שהקשה ר"ת (תוס' נדרים בג, ב ד"ה ואת, הובא ברא"ש ביומא פ"ח סי' כח), שבהתרת נדרים הרי צריך שיהיו שלשה אנשים המתירים או יחיד מומחה, ועוד שצריך חרטה על הנדר וגם לפרט אותו, ועוד שמי מתיר לש"ץ עצמו.

הלכות יום הכפורים סימן תרי"ט

המשך מעמוד 162

[משנ"ב ס"ק י]

וְצָרִיף לִזְמַר בְּנֵה הַמִּקְלָף הַקְדוֹשׁ¹²].

12) ואם טעה ואמר הא-ל הקדוש, כתב לעיל (סי' תקפב ס"ק י) לענין 'שבת שובה', שאם נזכר קודם שסיים את הברכה יחזור ליהמלך הקדוש, ואם סיים את הברכה יש דעות אם צריך לחזור.

[משנ"ב ס"ק יג]

הִינֵנו בְּשִׁעֵת תְּפִלָּה בְּלִילָה¹³].

13) ולעמוד ביום כיפור בשעת קריאת שמע, שכתב השו"ע לעיל (סי' סג ס"ב) שמי שרוצה להחמיר ולעמוד בקריאת שמע נקרא עבירין, כתב במשנ"ב שם (ס"ק ח) שהא"ר (שם ס"ק ד) כתב בשם המהרש"ל שביום כיפור לכל הדעות מותר לעמוד, כיון שאינו עושה כן משום גאווה, אלא כדי להדמות למלאכים שנקראים עומדים, ולדעת הפמ"ג (שם א"א ס"ק ב) גם ביום כיפור אסור.

ולהתפלל ביום כיפור או לומר תהלים יחידי לאור הנר, ראה מה שכתב השו"ע לעיל (סי' רעה ס"ח) ובקצה המטה (על המטה אפרים סי' תרט ס"ק יב).

[משנ"ב ס"ק יד]

וְאֵי מְשֻׁם שְׁמִינֵת הַנְּרוֹת¹⁴].

14) ובטעם הדבר שנהגו לישון בבית הכנסת בליל יום כיפור, כתב הבית יוסף (ד"ה ועוד נהגו) שהוא משום שנהגו לומר רוב הלילה שירות ותשבחות ונכחו שכתב הרמ"א כאן], ועוד טעם כדי לשמור על הנרות, וטעם זה הביא גם המשנ"ב לעיל (סי' קנא ס"ק יט) בביאור דברי השו"ע שם (ס"ד) שכתב שלצורך בית הכנסת מותר לישון בתוכו.

ובטעם הדבר שאין אומרים 'אבינו מלכנו' כשחל בשבת כמו שכתב הרמ"א, כתב הערוך השלחן (ס"ח) שהוא להיזכר שהיום שבת, שהרי פוטים ויחידים אומרים גם כשחל יום כיפור בשבת. מאידך, בשו"ת אגרות משה (איו"ח ח"ג סי' יח) כתב שמשמע בריב"ש [שהוא מקור דברי הרמ"א] שאם נוקטים שאין לומר 'אבינו מלכנו' כשחל בשבת, אסור מצד הדין לאומרו, ודוקא תפילות שמוסיפים בתוך תפילת שמונה עשרה נחשבות כטופס הברכה שיש לאומרו גם כשחל יום כיפור בשבת.

11) וכיון שבשבת זו אי אפשר לקיים את המצוה של 'זכור את יום השבת לקדשו' בקידוש על הכוס, הורה הגר"ח זוננפלד בשם רבו הגר"א שאג (לוח ארץ ישראל יום כיפור) שיכון לזה בתפילה כשמוזכר את השבת, וכן כתב החתם סופר (הגהות על השו"ע תפילת סי' רעא), אלא שכתב כן אף כשיום כיפור לא חל בשבת, וראה גם בדברי הגרש"ז אויערבך (ששי"כ פמ"ז הע' יז), ואם שכח לכוון או בתפילה, כתב הגר"ש דבילצקי (קיצור הלכות מועדים תפילת יום כיפור הע' כו) שיכון לזה בברכת מעין שבע, או למחרת באחת מתפילות שמונה עשרה. מאידך, בשו"ת הר צבי (איו"ח ח"א סי' קנה) ובספר מקראי קודש (ימים נוראים סי' נו) כתב שיוצא ידי חובת קידוש היום בתפילה אפילו שלא מכיון לזה, וכמו שכתב החי אדם (כלל סח ס"ט, הובא במשנ"ב לעיל סי' ס"ק י) שאף שסוברים שמצוות צריכות כוונה, מי"מ כשקורא קריאת שמע על סדר התפילה, וכן כשאוכל מצה או נוטל לולב, אף אם לא כיוון יצא, שהרי עושה את המצוה כדי לצאת בזה, וכל שכן כשמוזכר שבת בתפילה, שמן התורה זהו הקידוש העיקרי שיוצא בזה ידי חובה. וראה מה שכתב המשנ"ב לעיל (סי' תריח ס"ק טז) ובשעה"צ שם (ס"ק כב) ובמה שכתבנו שם.